

(évezredek menetében történő) elhelyezése a kérdéses. E tekintetben Ovidius épp annyira bizonytalan, mint Teilhard de Chardin, s végső soron a XX. század embere sem birtokosa a válasznak. Nádas úgy véli („mégis inkább azt mondaná”): „Nem azóta létezik ember, amióta látványul kínálkozik önmagának. De talán azért nem képes arra az ingerlő kérdésre se válaszolni, hogy mióta létezik, mert évezredek óta valóban nem szemlél mást, mint önmagát.”

A Jegyzetek az égi és a földi szerelemről című második fejezet a kötet legterjedelmesebb része, az előadás anyagát közreadó harmadik fejezetnek mintegy négyszerese. Az egymáshoz asszociációs síkon kapcsolódó, hol logikus, hol esetleges sorrendben következő, olykor egész történet(ek)et magukban foglaló, máskor csak egyetlen gondolatot rögzítő jegyzetek olvasása során a szerelemről szóló beszéd előkészítésének minden fázisát követhetjük. Jegyzetek szólnak a szerelemről való beszéd lehetőségéről és szükségességéről, a szerelem és az esztétika viszonylatáról, miközben a vizsgált, egyedülálló élmény és érzelem megértéséhez vezet el bennünket az író tolla. A tapasztalati példák mellett, gondolatait irodalmi példákkal támasztja alá és szemlélteti. Mindenekelőtt Platón *Lakoma* című művéből idéz szívesen, de utalások vonatkoznak más klasszikus alkotásokra is. „Aki szerelmes, azért érdeklődik, mert kíváncsi, miként viselkednek mások ebben a kivételes állapotban, aki pedig éppen nem szerelmes, legalább beszélni vagy hallani szeretne róla, mert mások szava arra a kivételes élményre emlékezteti, amiben akkor is reménykedik élete fogytáig, ha már részesült belőle, s akkor is, ha nem részesült” – magyarázza Nádas a szerelemről való beszéd értelmét, miközben a híres lakoma – melyen Agathón, Szókratész, Alkibiádész, és még sokan mások beszéltek a szerelemről – történetét hozza fel példaként.

Az égi és a földi szerelemről szóló előadás összegzése, lényegi kifejtése azoknak a gondolatoknak s eredményeknek, melyekre az előkészületi fázis során jutott az író. Mint ahogy az elmondottak alapján kiderülhetett, Nádas Péter éles határt von a szerelem (a róla való élmény) változatai közé, s tanulmányában azokat a lényegi jegyeket vizsgálja, melyek kívül esnek az ember által felállított szabályrendszeren. Mindenekelőtt a szerelem nem hétköznapi, az ember legfontosabb tulajdonságaként felfogott jelentése érdekli. E felfogás értelmében az ember társadalmi törvényeknek engedelmessé válik, ugyanakkor egyetemes természeti törvények hatása alatt áll. A szerelem itt összekötő kapocs, „kísérletet tesz az összeköttetésre”.

Fontos és izgalmas olvasmány Nádas Péter *Az égi és a földi szerelemről* című kötete. Kit ne érdekelné a téma, hiszen az ember, aki évezredek óta mást sem tesz, mint látványul kínálkozó önmagát szemléli, folytonosan kérdez s kutat, bár adattárából még mindig hiányoznak némely válaszok.

BENCE Erika

S Z Í N H Á Z

SZÍNHÁZI NAPLÓ

Kísértetek – „A napot. A napot” – mondja vagy inkább nyögi Oswald a dráma végén, miközben „összeroskad, izmai ellankadnak, arca kifejezéstelenné válik, mozdulatlanul ül”, néhányszor ismétli ezt az egyetlen szót, amely számára egyszerre jelenti azt, ami-

ben igazán sohasem volt, s azt, amiben sohasem lesz, lehet része: az *életet*. Amin nemcsak azt a néhány évtizedet kell érteni, melyet mindenkinek megadatott leélni, aki erre az árnyékvilágra született, hanem olyan létet, amelyben nincs hazugság, vagy ha van, nem olyan mértékű, hogy tönkretelhetné az emberek boldogságát. Oswald fohászában, könyörgésében a nap az étellel egyenlő, a nap fény, mely minden homályos zugba bevilágít, minden kételyt eloszlat, igazság, amely eltünteteti a hazugságot. Azt, amiből az életben olyan rengeteg van, ahogy ezt Henrik Ibsen „családi drámá”-ja elénk tárja.

A *Kísértetek* a hazugság drámája.

Mindenekelőtt és legtöbbit Alvingné hazudik. Hazudta a világnak, hogy férje felhagyott a kicsapongó, tivornya étellel. Hazudta fiának, Oswaldnak, hogy apja erkölcsös, makulátlan volt. És nem mondta meg Reginának, a szolgálónak, hogy féltestvére Oswaldnak, ő is Alving gyermeke, aki a ház egykori szolgálójától született. Hazugságra épül Alvingné kiegyensúlyozottnak tudott házassága, hazugságot rejt fia iránti túlzott figyelme, gondoskodása – már kisgyerek korában külföldre küldi, most pedig hogy visszatért, majomszeretettel rajongja körül –, és Regina elől is eltitkolja az igazságot.

Alvingné kétségtelenül bűnös, s ugyanakkor áldozat is. Saját sorsáért felelős, de sorának alakulását mások befolyásolták, elsősorban Manders tiszteletes, aki megakadályozta abban, hogy miután Alvingné felismerte, házassága tévedés, arra kényszerítette – nem vállalva kettejük kapcsolatát –, hogy egész életét ebben a tévedésben élje le. Alvingné ezt úgy oldja meg, próbálja elfogadhatóvá tenni, hogy kiépít egy látszatvilágot, hazugságból hazugságba menekül. Ennek a hazugságsornak azonban egyszer meg kell szakadnia. Így is történik. A menhely, amely Alving kamarás emberi nagyságát, erkölcsi tisztaságát lett volna hivatott példázni, hirdetni, még a hivatalos átadás előtt leég. S nem más gyújtja föl, mint ugyanaz a Manders tiszteletes, aki Alvingné egykor visszakényszerítette tarthatatlan házasságába. Ki ő? Sors, gondviselés, végzet? Semmiképpen sem. Csak ember, aki mindenekelőtt gyáva, de ezt mindenáron leplezni szeretné. Ezért – ahogy Alvingné hazugságból hazugságba menekül – Manders bűnre bünt halmoz, amit még súlyosbít, hogy pap, kinek segítséget, vigaszt kellene másoknak, a rászorulóknak nyújtania.

Hogy két ember sorsa, története, még ha ilyen ostobán is rontják el az életüket, mint Alvingné és Manders teszi, csak akkor csomósodik drámává, ha meggondolatlan tetteikkel mások életét is megkeserítik, tragédiává változtatják. Mint a *Kísértetek*ben Oswalddal történik. Ő, aki „örökös életöröm” ígézetében szeretne élni, kényszerül mások hazugsága és bűne miatt örökös mozdulatlanságban, bénán tengetni látszatéletét.

Ha most mond valamit Ibsen drámája jugoszláviai (szerbiai?) magyar színpadon a közönségnek, akkor ezt Oswald mások hazugságai és bűnei által előidézett kiszolgáltatottságának, tragédiájának ábrázolásával, felmutatásával teszi.

Mi vagyunk Oswald. Mi mindannyian, nemcsak magyarok, akik úgy szeretnénk élni, ahogy Alvingné festőnek készült, a színek, a fény bűvöletében élni kívánó fia szeretett volna.

Nekem erről szól a Kijevben tanult Vidnyánszki Attila rendezte *Kísértetek* az Újvidéki Színházban.

Tévedés lenne azonban azt hinni, hogy az előadás ebben vagy bármilyen más vonatkozásban aktualizálja Ibsent. Nem, a színészek csak és pontosan azt játsszák, amit a dráma diktál, és mégis minden szerep ismerős magatartást idéz.

Romhányi Ibi tartással, gesztussal, hanggal vonalazza elénk az Alvingné igazi énjét elrejtő merevséget, kimértséget, a páncélt, amely alatt a féltve titkolt hazugság tenyész immár évtizedek óta. Hűvössége maszk, amelyet ő bőreként visel. Annýira életformájává lett a látszat, a külsőség, hogy a letragikusabb pillanatban, amikor Oswald kéri,

hogy szenvedéseinek enyhítésére a megengedettnél nagyobb dózis morfiomot adjon be neki, akkor sem felejt el „viselkedni”. Olyan, mint egy tökéletes szerkezet, amely pontosan működik, de lelke, az nincs.

Manders tiszteletesben Albert János apró gesztusokkal, ujj- és szemjátékkal mutatja meg a gyáva, de számító ember minden kisszerűségét, az élvezetekre vágyó, de ezek érdekében önmagát, tetteit vállalni féltő embert. Szilágyi Rövid Eleonóra a mit törődöm vele, nem én főztem, nem is én fogom megenni ember magatartását fejezi ki, aki csak a maga életével, boldogságával törődik, s képtelen áldozatot hozni. Regina a legkisebb lelkiismeret-furdalás nélkül száll ki a számára cseppet sem vonzó, cseppet sem kellemes világból, emberek közül. Pásthly Máttyás Engstrand asztalosa egyszerre zavart és elégedett. Zavart, mert érzi, tudja kinézetttségét, hogy utolsó a sorban, de elégedett, mert az erkölcsi győzelem, még ha megszerzése ravaszágának is köszönhető, lényegében az övé.

Közöttük Oswald valóban nem találhatja helyét, csak remélheti a segítséget, de gyorsan megbizonyosodik felőle, hogy tévedett, sem ebben a világban, a szülői házban nem lesz otthona, sem Regina nem lehet segítséget nyújtó társa, nemcsak mert a féltestvére, sokkal inkább, mert őt, betegségével, ez a lány, aki Oswaldhoz hasonlóan az élet szerelmese, nem tudja vállalni, nem vállalhatja. Bakota Árpád Oswaldja pontosan rajzolja elénk a remény és elveszettség szorításában vergődő szerencsétlen fiatalembert, aki sohasem kapta meg az élettől azt, amit szeretett volna, akinek az élet helyett csak az élet iránti mérhetetlen vágyakozás jutott osztályrészül. Bakota olyan, mint az ember árnyéka, aki mellől hiányzik az eleven test. Küzdelme az életért, sóhaja az elérhetetlen után, könnyörgése a napért – megrázó, tragikus, nagy színházi pillanat.

Ismerős emberi magatartásformák és sorsok teszik jelen idejűvé az újvidéki *Kísérleteket*. A színház érdeme, hogy jó, pontos előadást nyújt, azt teszi, ami a dolga, a pillanat viszont, melyben élünk a befogadást, az előadáshoz való viszonyulásunk szögét határozza meg, azt, ahogy magunkra vonatkoztatjuk Ibsen egy évszázadnál idősebb drámáját.

GEROLD László

A SZENTTÉ VÁLT BESÚGÓ

Nem születnek művek a rendszerváltásról, sem az irodalomban, sem a színházakban, sem filmen. Panaszolják, számon kérik sokan – külföldön s belföldön egyaránt. Mintha olyan könnyen s közvetlenül lehetne reagálni a térségünket megrázó politikai változásokra, illetve azonnal esztétikailag megformáltan, az összefüggéseket átlátva lehetne beszélni mindarról, aminek egyszerre voltunk-vagyunk tevéleges és szenvedő résztvevői. Benne élünk az eseményekben, a hírek fontosabbak, mint a kommentárok, a publicisztika keresettebb, mint az analízis. Ilyenkor – ha születik művészi igényű, jelenkori témájú mű –, az elsősorban aktuálpolitikai vagy publicisztikai hevületű lesz.

Ez az újságírói szemlélet jellemző Dušan Kovačević *A profi* című darabjára is, amelyet a budapesti Várszínházban Pintér Gábor állított színpadra. A „szomorú komédia” tulajdonképpen egy valószerűtlen találkozás története. Teodor Tejo Krajhoz, egy csőd szélén álló könyvkiadó nemrég kinevezett, rendszerinál ambíciókkal rendelkező vezetőjéhez, az előző éra kváziellenzéki írójához betoppan egy különleges alak, Luka Laban, aki tizennyolc éven át az íróra ráállított nyomozó volt. A „rendszerváltás” után a rendőrt